

הגיע הזמן לדבר על שידוך

Category: בראשית, חיי שרה

בניגוד לסטיגמה, רק בני הזוג המשודכים מחליטים בעצמם אם להינשא זה לזו. עד היכן מגיעה החובה לציית להורים, והאם יצחק אבינו נשאל על רצונו להשתדך עם רבקה?

מיתוס או מציאות?

"יענטע" [?] זה שמה של השדכנית מהמחזמר "כנר על הגג". כל מי שראה את הסרט משוכנע שכך מתנהלים החיים אצל הדתיים: באה השדכנית ומדברת עם ההורים בלבד ולא עם המיועדים לשידוך, החתן והכלה שלהם אין שום דעה בעניין. שומעים ההורים את ההצעה, דנים בינם לבין עצמם ומחליטים אם השידוך מתאים או לא. ואילו החתן והכלה [?] הם פוגשים זה את זה רק מתחת לחופה.

בשיטה הזו ניתן לחתן זקן עם צעירה, וכו' [?] בכל פעם ששומעים על "שידוך", רבים רואים בדמיונם את יענטע מנהלת את העניינים [?]

בפרשת השבוע אנו קוראים על השידוך היהודי הראשון: אברהם אבינו מזמן אליו את עבדו נאמן ביתו ויד ימינו, אליעזר, שבימינו היה בוודאי זוכה לכינוי "ראש הלשכה" של אברהם, ומשביע אותו שייסע מארץ כנען לארם נהריים [?] שם מקום באזור טורקיה-עיראק [?] וימצא שם 'שידוך' לבנו, יצחק.

אליעזר יוצא לדרך. לקראת ערב הוא מגיע לארם נהריים ופונה לבאר, מקום המפגש של בני העיר, שם אפשר לראות את כל התושבים, ומתכנן לפגוש שם את המיועדת או מי ממשפחתה.

אבל לך תמצא מישהו ממשפחת אברהם בתוך הציבור הגדול הזה [?] צריך לזכור שאברהם עזב את המקום כשישים וחמש שנים קודם לכן, ובאותה תקופה לא היו שמות משפחה [?] אליעזר התפלל לה', ועשה לעצמו סימן: הנערה שיבקש ממנה מעט מים, והיא מרצונה החופשי תציע להשקות גם את הגמלים, "אותה הוכחת לעבדך ליצחק".

ואכן, זה בדיוק מה שקרה. רבקה באה, אליעזר ניגש אליה וביקש ממנה מעט מים, והיא השקתה גם את הגמלים. אליעזר היה כל-כך בטוח שמצא את השידוך הנכון ליצחק, שבו-במקום נתן לה את התכשיטים ורק אחר כך שאל את זהותה: "בת מי את?". תשובתה ענתה על הציפיות: היא אכן ממשפחתו של אברהם אבינו.

אליעזר הוזמן לביתה, ושם סיפר לבני משפחתה את כל מה שקרה איתו. ואז התורה מספרת: "ויען לבן ובתואל ויאמרו: 'מה' יצא הדבר! הנה רבקה לפניך, קח ולך'" (בראשית כ"ד, נ).

מי הקובע?

הסיפור נפלא. אך מה שמוזר כאן זו העובדה שכלל לא שומעים את קולו של החתן, יצחק, בכל העסק הזה. התורה לא מזכירה שהתייעצו איתנו או שביררו איזה סוג כלה הוא מחפש, והאם הוא בכלל רוצה להתחתן. אולי הוא עדיין לא סיים את הלימודים?.. מילה לא! אברהם קורא לאליעזר, נותן לו הוראות, ואליעזר, כמו 'יענטע' השדכנית, הולך ומוצא בחורה וסוגר את השידוך¹

נשאלת השאלה: מהי באמת דעת ההלכה? האם מותר לחתן ילד בעל כורחו, כמו שנהגו ונוהגים עד היום הזה במקומות רבים בעולם, ובפרט בתרבות הערבית? האם ההורים יכולים לאלץ את ילדיהם להינשא לבני זוג שההורים בוחרים עבורם, כמו ש'טוביה החולב' ניסה לעשות ב'כנר על הגג'?

כדי להשיב על כך, עלינו לדון בשאלה כללית יותר:

הדיבר החמישי בעשרת הדיברות מצווה אותנו: "כבד את אביך ואת אמך". נשאלת השאלה, עד היכן היא חובת הבן או הבת לציית להוריהם. אין ספק שצריך לכבד אותם, כלומר² לטפל בהם במסירות, להימנע מלביישם או לסתור את דבריהם, אבל אם אמא פוקדת על בנה בגיל העשרה: "תלבש סוודר כי בחוץ קר", והוא מתבייש ללבוש סוודר בחברתם של בני גילו, האם הוא חייב לשמוע בקולה?

אותה שאלה נשאלת גם בקשר להחלטה גורלית יותר בחיים. אם ההורים רוצים שהבן יהיה רופא, ואילו הוא מתעקש ללמוד מוזיקה, והם טוענים בפניו שזה היה חלום חייהם³ שבנם יהיה רופא ואם לאו, הוא מוריד אותם ביגון שאולה. האם במקרה כזה חייב הבן לשמוע בקול הוריו?

התשובה היא, שכיבוד אב ואם לפי ההלכה תקף רק בנושאים הנוגעים ישירות להורים. בכל מה שקשור לחיים האישיים של הבן או הבת, הללו לא מחויבים לשמוע בקול הוריהם.

אלא שישנה בעיה רצינית יותר. נניח שהבן מגיע יום אחד הביתה, ומודיע חגיגית להוריו שברצונו לעשות עלייה, לעזוב את משפחתו ולעלות לארץ ישראל. למשמע הדברים הוריו לא יודעים את נפשם. הם מתנגדים לכך בכל התוקף, ומנסים להניא אותו מלבצע את הצעד הזה.

קובעת ההלכה שהבן אינו מחויב לשמוע בקולם. יתרה מכך: מאחר וזו מצווה לעלות לארץ ישראל, הרי כאשר מעמידים מצווה מול דעת ההורים⁴ המצווה מכריעה. דעת ההורים כלל לא נחשבת, שכן ההורים אינם יכולים להורות לבנם שלא לקיים מצוות.

בתורה נכתב: "איש, אמו ואביו תיראו"⁵ אני ה'" (ויקרא י"ט, ג). קובעת ההלכה (יו"ד סימן מ, ש"ך ס"ק י"ז): "כולם חייבים בכבודי". כיבוד ההורים אינו יכול לבוא על חשבון קיום מצוות.

כן הדבר כאשר הבן מבקש להצטרף לשורות הצבא ומבקש להתגייס ליחידה קרבית דווקא. הוריו חוששים מאוד ומנסים לשכנעו לבחור בתפקיד לא קרבי, הוא אינו חייב להתחשב בדעתם! שכן ההגנה על יהודים זו מצווה, ואין הם רשאים לעצור בעדו מלקיימה.

מכאן אנו באים לדוגמה נוספת: הורים מצויים בסכסוך עם יהודי פלוני שבייש אותם ומעולם לא התנצל על כך, והם אינם מדברים איתו. הם מצווים גם על בנם של יעז לדבר עם אותו אדם שפגע בהם. במקרה כזה, לא זו בלבד שהוא אינו חייב לשמוע בקולם, אלא יתרה מכך אסור לו לשמוע בקולם. לפי ההלכה "אסור לשנוא שום יהודי" (ש"ך ס"ק י"ח). להיפך; הוא חייב לדבר איתו.

ומכאן לנושא של מציאת שידוך:

מסופר על רב מפורסם, ממשפחה רבנית מפורסמת מאוד, שבצעירותו למד באוניברסיטה בברלין, שם הוא פגש צעירה יהודייה והחליט להתחתן איתה. הוא אף כתב על כך להוריו שבאותו זמן כבר היגרו לארצות הברית, אך אביו כתב לו בחזרה שהוא מתנגד בתוקף לשידוך.

תקופה קצרה לאחר מכן, אביו, שהיה ראש ישיבה בניו-יורק, הגיע יום אחד לישיבה וסיפר לתלמידיו את הסיפור כולו אביו שבונו הכיר בחורה יהודייה והוא רוצה להתחתן איתה אך הוא אביו מתנגד לכך. הוא הוסיף ואמר שבנו כתב לו, שהפסיקה ההלכתית (שולחן ערוך סוף סימן ר"מ ביורה דעה) היא שבנושאי שידוכין הבן לא חייב לשמוע בקולו. הרמ"א כותב מפורשות, ש"אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, אין צריך לשמוע אל האב". ואז הכריז ראש הישיבה בפני כל תלמידיו: "בני צודק! בני צודק!".

התורה מקדימה את ה'עולם הנאור'

לאור כל זה מתחזקת הקושיה בפרשת השבוע שלנו: הייתכן שלא שאלו את דעתו של יצחק בקשר לשידוך המיועד לו?

את התשובה אנו מוצאים בסיום הפרשה. לאחר שבתואל ולבן הכריזו ש"מה' יצא הדבר" ונתנו את הסכמתם לשידוך, אנו קוראים שלמחרת בבוקר אליעזר ביקש להיפרד מהם לשלום ואמר: "שלחוני ואלכה לאדוני". לכאורה, אין שום סיבה לעכב אותם. אלא שהשניים אומרים לו דבר בלתי צפוי: "ויאמרו: נקרא לנערה ונשאלה את פיה. ויקראו לרבקה ויאמרו אליה, התלכי עם האיש הזה? ותאמר: אלך".

יש כאן פניית פרסה משמעותית של המשפחה. אתמול הם עצמם הודו ש"מה' יצא הדבר", שיד ה' ניוטה את העניינים ומדובר כאן בהשגחה פרטית ברורה שאפילו הם, עובדי עבודה זרה, מכירים בה. לפתע פתאום, כאשר הדבר מגיע לפועל ועליהם לשחרר את הכלה, הם מעכבים את העסקה בטענה שהדבר תלוי ברצונה של רבקה עצמה, ולכן הם שאלו אותה! אומר על כך רש"י: "מכאן

שאינ משיאין את האשה אלא מדעתה" (כ"ד, נ"ז), (ראה לקו"ש ח"י עמ' 65).

מסתבר, שאם שאלו את דעתה של רבקה הכלה בטרם סוכם השידוך, אין ספק שיצחק נתן את הסכמתו לכך, והרי לנו שכבר בשידוך הראשון של העם היהודי נפסקה ההלכה שאסור לחתן אדם אלא בהסכמתו. אלפי שנים לפני שהעולם ה'נאור' הגיע למסקנה הזו, נהגו כך היהודים.

ובכל זאת, מוסיפה ההלכה ואומרת, שאף שאין עליך חובה לשמוע בקול הורידך בסוגיות הנוגעות לחייך האישיים, הרי שאם בחרת לציית לדבריהם, זכית בקיום מצוות כיבוד אב ואם שהשכר עליה הוא אריכות ימים. נכון שאינך מוכרח לציית לדבריהם, אך אדם שהינו "חפץ חיים", מומלץ לו שישמע בקול הוריו (ראה בכ"ז אנציקלופדי' תלמודית חלק כ"ו ערך כאו"א עמ' ת"ז ואילך).